

ISSN 2411-4685

Державна служба України з надзвичайних ситуацій
Національна академія педагогічних наук України
Інститут професійно-технічної освіти
Інститут інформаційних технологій та засобів навчання
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих
Львівський державний університет
безпеки життєдіяльності
Департамент освіти і науки
Львівської обласної державної адміністрації

**ІНФОРМАЦІЙНО-
КОМУНІКАЦІЙНІ
ТЕХНОЛОГІЇ В СУЧАСНІЙ
ОСВІТІ:
ДОСВІД, ПРОБЛЕМИ,
ПЕРСПЕКТИВИ**

**ЗБІРНИК
НАУКОВИХ
ПРАЦЬ**

**Випуск 4
Частина 2**

**Київ - Львів
2015**

Рекомендовано до друку Вченою радою Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (протокол № 2 від 12 жовтня 2015 р.)

Рецензенти:

Спірін О.М., доктор педагогічних наук, професор.
Зиньковський Ю.Ф., доктор технічних наук, професор, дійсний член НАПН України.
Литвин А.В., доктор педагогічних наук, професор.

Редакційна колегія:

Кремень Василь Григорович, д.філософ.н., проф., дійсний член НАН і НАПН України, Президент НАПН України (голова).
Козяр Михайло Миколайович, д.пед.н., проф., генерал-лейтенант служби цивільного захисту, ректор Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (заст. голови).
Ничкало Нелля Григорівна, д.пед.н., проф., дійсний член НАПН України, академік-секретар Відділення професійної освіти і освіти дорослих НАПН України (заст. голови).
Артюшина Марина Віталіївна, д.пед.н., проф., заступник директора з науково-експериментальної роботи Інституту професійно-технічної освіти НАПН України.
Биков Валерій Юхимович, д.т.н., проф., дійсний член НАПН України, директор Інституту інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України.
Бикова Олена Валентинівна, к.пед.н., начальник відділу міжнародного співробітництва ДСНС України.
Васянович Григорій Петрович, д.пед.н., проф., директор Львівського науково-практичного центру Інституту професійно-технічної освіти НАПН України.
Волянський Петро Борисович – в.о. начальника Інституту державного управління в сфері цивільного захисту, доктор наук з державного управління, доцент.
Гуревич Роман Семенович, д.пед.н., проф., член-кореспондент НАПН України, директор Інституту магістратури, аспірантури і докторантури Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.
Гуржій Андрій Миколайович, д.т.н., проф., дійсний член НАПН України, віце-президент НАПН України.
Карташова Любов Андріївна, д.пед.н., проф., завідувач лабораторії електронних навчальних ресурсів Інституту професійно-технічної освіти НАПН України.
Коваль Мирослав Стефанович, к.пед.н., доц., перший проректор Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.
Кузик Андрій Данилович, д.с.-т.н., проф., вчений секретар Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.
Лук'янова Лариса Борисівна, д.пед.н., проф., в.о. директора Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України.
Небожук Олександра Іванівна, директор Департаменту освіти і науки Львівської обласної державної адміністрації.
Радкевич Валентина Олександрівна, д.пед.н., проф., член-кореспондент НАПН України, директор Інституту професійно-технічної освіти НАПН України.
Рак Тарас Євгенович, д.т.н., доц., проректор з науково-дослідної роботи Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.
Рашкевич Юрій Михайлович, д.т.н., проф., проректор з науково-педагогічної роботи та міжнародних зв'язків Національного університету «Львівська політехніка».
Хомич Лідія Олексіївна, д.пед.н., проф., в.о. заступника директора з науково-експериментальної роботи Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України.
Шуневич Богдан Іванович, д.пед.н., проф., директор Інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.

Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи. Збірник наукових праць. Частина 2. / За редакцією М.М. Козяра, Н.Г. Ничкало. – Львів: ЛДУ БЖД, 2015. – 213 с.

Висвітлено методологічні і психолого-педагогічні проблеми впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у професійну підготовку фахівців. Проаналізовано інформаційні технології та інноваційні методики формування професійної компетентності й контролю навчальних досягнень учнів, курсантів і студентів. Обґрунтовано дидактичні засади підготовки викладачів до використання інформаційно-телекомунікаційних технологій.

Для наукових працівників, педагогів, аспірантів, докторантів, викладачів загально-освітніх, професійно-технічних і вищих навчальних закладів, тих, хто займається проблемами застосування інформаційно-телекомунікаційних технологій в сучасній освіті.

<i>Ткачук Г. Е.</i> МОНІТОРИНГ ГАРМОНІЙНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТЬОГО КВАЛІФІКОВАНОГО РОБІТНИКА ЗАСОБАМИ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	155
<i>Третько В. В.</i> ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ МІЖНАРОДНИКІВ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	158
<i>Цюприк А.</i> ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ВНЗ У ВИВЧЕННІ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН.....	162
<i>Чмир О. Ю., Карабин О. О.</i> ВИКОРИСТАННЯ ПРОГРАМНИХ МАТЕМАТИЧНИХ ПАКЕТІВ ДЛЯ СТАТИСТИЧНОГО АНАЛІЗУ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНИХ ДАНИХ У ВИВЧЕННІ ДИСЦИПЛІНИ «МАТЕМАТИЧНІ МЕТОДИ В ПСИХОЛОГІЇ».....	167
<i>Шамралук О. Л.</i> ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК ПОКАЗНИК РОЗВИТКУ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ПЕДАГОГІВ.....	173
<i>Шахіна І. Ю., Львіна О. І.</i> ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПРОГРАМ ДЛЯ СТВОРЕННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ПРЕЗЕНТАЦІЙ.....	176
<i>Шахіна І. Ю., Медведев Р. П.</i> ОСНОВНІ НАПРЯМИ ВИКОРИСТАННЯ БЛОГ-ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНІЙ СФЕРІ.....	180
<i>Швець О. А.</i> ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ КОМП'ЮТЕРНОЇ ГРАФІКИ У ВІТЧИЗНЯНІЙ І ЗАРУБІЖНІЙ ДИЗАЙН-ОСВІТІ.....	185
<i>Шевченко Л. С., Уманець В. О.</i> НАПОВНЕННЯ НАВЧАЛЬНИМ КОНТЕНТОМ ІНФОРМАЦІЙНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ.....	189
<i>Шишкіна М. П., Носенко Ю. Г.</i> ХМАРНІ ТЕХНОЛОГІЇ У СУЧАСНОМУ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ ПЕДАГОГІЧНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ.....	193
<i>Шпичко І. О.</i> СТРУКТУРА ПОЗААУДИТОРНОЇ РОБОТИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ.....	198
<i>Ягупов В. В.</i> ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ДИСТАНЦІЙНОМУ НАВЧАННІ МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ.....	202
<i>Якимович Т. Д., Льчишин Я. В.</i> ВИХОВНИЙ ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ.....	206

ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ВНЗ У ВИВЧЕННІ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

У статті обгрунтовано основні характеристики навчальної діяльності та виявлено її особливості в умовах самостійної науково-пошукової роботи студентів, основні напрями та потенційні можливості оновлення сутності та організації самостійної діяльності студентів у вищому навчальному закладі. Показано, що розвиток професійно важливих якостей полягає в оновленні й творчому застосуванні теоретичних знань, формуванні самостійності як риси характеру за умови оптимального використання усіх видів самостійної роботи. Визначено систему принципів на основі загальних підходів до організації самостійної роботи студентів.

Ключові слова: педагогічний потенціал, самостійна робота, навчальна діяльність, вищий навчальний заклад, гуманітарні дисципліни, студенти.

В статье обоснованы основные характеристики учебной деятельности и выявлены ее особенности в условиях самостоятельной научно-поисковой работы студентов, основные направления и потенциальные возможности обновления сущности и организации самостоятельной деятельности студентов в вузе. Показано, что развитие профессионально важных качеств заключается в обновлении и творческом применении теоретических знаний, формировании самостоятельности как черты характера при условии оптимального использования всех видов самостоятельной работы. Определена система принципов на основе общих подходов к организации самостоятельной работы студентов.

Ключевые слова: педагогический потенциал, самостоятельная работа, учебная деятельность, высшее учебное заведение, гуманитарные дисциплины, студенты.

In the article the main characteristics of the training and revealed its peculiarities in terms of independent scientific and research work of students, the main directions and potential update of the nature and organization of independent activity of students in higher education. It is shown that the development of professionally important qualities is to update and creative application of theoretical knowledge, forming as independence traits with optimal use of all types of independent work. The system of principles based on common approaches to the organization of independent work.

Keywords: pedagogical potential, self-study, learning activities, institution of higher education, the humanities, students.

Постановка проблеми. Серед пріоритетних напрямів розвитку вищої освіти одним з найважливіших є проблема організації самостійної роботи студентів. У традиційній системі навчання самостійна робота студентів спрямована переважно на засвоєння знань, умінь і навичок, а розвиток особистості та її самостійності здебільшого ставиться як другорядна мета. На сучасному етапі розвитку суспільства, коли інформація швидко стає неактуальною, спеціалісту вкрай необхідно мати достатній рівень вмінь самостійної пошукової роботи, щоб бути в змозі оперативно знайти необхідну інформацію та використовувати її у своїй професійній діяльності.

Загальною тенденцією сучасної освіти є прямий зв'язок між престижністю вищого навчального закладу і кількістю годин на вивчення мов, історії, культури, незалежно від спеціальності. Роль і значення гуманітаристики у вищих навчальних закладах негуманітарного профілю, здається, вже не потребують доведення в загальному плані: зрозуміло, що суто професійні знання недостатньо для формування високоосвічених фахівців-інтелектуалів. Та залишаються важливими вивчення й подальший розвиток принципів упровадження гуманітарних знань, конкретні методики роботи, навчальні технології» [4, с.5]. Поліцентрична інтегративна модель навчального плану за умов ідейного і культурного плюралізму, безперечно, є спробою стабілізувати світоглядну культуру майбутнього спеціаліста, відкриває перспективи для розвитку його особистості та відтворення продуктивної моделі його професійної діяльності. Якісна суспільно-гуманітарна підготовка веде до здатності розуміти новітні ідеї, забезпечує інтелектуальне збагачення студентів. Під час вивчення суспільних дисциплін необхідно навчити студентів оволодіти новими знаннями і вміннями для плідної творчої діяльності майбутнього професіонала, оптимально використовуючи резерви самостійної роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науково-педагогічній літературі широко розглядаються питання самостійної роботи (Л. Головка, С. Заскалета, Л. Онучак, Н. Сидорчук, В. Буринський, М. Солдатенко, І. Шимко, С. Кустовський, Г. Адамів, В. Луценко, В. Паламарчук, Г. Романова та ін.) та навчання суспільно-гуманітарних дисциплін (В. Савініченко, Л. Сорокіна, К. Богомаз, Т. Лобода, В. Хрипун та ін.). Проте недостатньо дослідженими залишаються проблеми оновлення теоретичних положень та виявлення педагогічного потенціалу самостійної діяльності студентів у вищому навчальному закладі.

Мета статті — виявлення основних напрямів та потенційних можливостей оновлення сутності та організації самостійної діяльності студентів у вищому навчальному закладі.

Виклад основного матеріалу. Підготовка спеціаліста у вищій школі завжди мала на меті формування в нього сучасного світогляду. Абсолютизація чи недооцінка цієї складної системи духовного світу людини також є одним із факторів неякісної підготовки інженера, лікаря або педагога як у недавньому минулому, так і нині. В більшості вищих навчальних закладів вважається, що військовий заклад повинен займатися виключно підготовкою спеціалістів вузького профілю. Роль гуманітарного знання недооцінюється, але «спеціаліст вузького профілю – це лише технократ, який не в змозі мислити загальнолюдськими категоріями. Саме гуманітарні науки розвивають у людині такі якості, як порядність, відчуття прекрасного, відповідальність, людяність. Тому не вузького спеціаліста, обмеженого рамками своєї спеціальності, а освічену в вищій мірі людину повинен готувати вищий військовий навчальний заклад» [2, с.29]. Суспільні дисципліни повинні служити засобом постійної передачі студентам професійно корисної інформації, оновлення та збагачення знань зі спеціальності, бути засобом досягнення, в першу чергу, цілі підвищення рівня освіченості, ерудиції в межах своєї спеціальності, адже робота на професійному рівні потребує постійного вдосконалення майстерності, поповнення професійних знань, розширення професійного кругозору.

Згідно з типовими навчальними планами, третина від загального обсягу часу при вивченні суспільних дисциплін відводиться на *самостійну роботу*. Самостійна робота сполучається з різними формами організації навчального процесу, такими, як лекція, семінар, курсове проектування, навчальна практика. Найбільш ефективними формами активізації самостійної роботи студентів під час лекційних занять є: проблемна лекція, невелика письмова робота наприкінці викладу лекційного матеріалу, написання рефератів і виступ студентів з доповідями, розв'язання проблемних задач і проведення ділових ігор. Особливістю організації самостійної роботи при вивченні суспільних дисциплін є розв'язання проблемних задач, тобто конкретних соціальних ситуацій.

Викладач організує індивідуальну роботу студентів з поглибленого розгляду теоретичного матеріалу, формує вміння та навички його практичного застосування. За порівняно короткий термін формується професійна компетенція.

Позааудиторна самостійна робота зі спеціальною літературою не лише викликає інтерес у студентів та розширює їх кругозір, а й дає можливість побачити практичну користь суспільних дисциплін. Слід зазначити, що засвоєння будь-якого матеріалу значною мірою залежить від ступеня розуміння важливості й практичної користі предмета. Така організація самостійної роботи у процесі вивчення суспільних дисциплін позитивно впливає на професійний саморозвиток особистості. Особливості самостійної роботи, пов'язані з сутністю та змістом суспільних дисциплін, ми аналізували з позицій гуманітаризації навчання. Серед них виділяємо проблему творчого інформаційного пошуку.

У основі компетентнісного підходу лежить культура самовизначення (здатність і готовність спеціаліста самовизначатися, самореалізуватися, саморозвиватися) [3]. Професійно розвиваючись, фахівець створює щось нове в своїй професії, нехай навіть в малих масштабах (новий прийом, метод тощо). Він несе самостійну відповідальність за вирішене, визначає цілі, виходячи з власних ціннісних підстав.

На наш погляд, використання компетентнісного підходу у вищій школі в контексті підвищення якості самостійної роботи студентів має спиратися на такі основні положення: здатність студентів як майбутніх фахівців самостійно розв'язувати проблеми в різних сферах та видах діяльності, широке застосування соціального досвіду студентів; створення дидактичних та матеріально-технічних умов для ефективної самостійної роботи студентів, тісний взаємозв'язок самостійної роботи з іншими формами навчальної діяльності, адекватна оцінка та самооцінка самостійної діяльності студентів.

Особливостями самостійної роботи, пов'язаними з навчальним процесом у конкретному типі навчального закладу, є її зв'язок із майбутнім фахом і врахування вікових особливостей студентів. Якщо першокурсників, які є випускниками основної загальноосвітньої школи, навчають прийомам самостійної роботи та пошуку необхідної інформації, то старшокурсників орієнтують на результативність самостійної роботи, систематизацію та усвідомлення навчального матеріалу. Набуті вміння і навички самостійної роботи використовуються студентами для вирішення спеціальних професійно спрямованих завдань.

Сутність самостійної роботи та її особливості як певного виду навчальної діяльності розглядаються на основі діяльнісного підходу. При такому підході під час самостійної роботи студент з об'єкта навчання перетворюється в його суб'єкт. Організаційними елементами є умови та результати самостійної роботи. Умови організації самостійної роботи поділяються на зовнішні (спосіб керівництва, місце виконання, оснащеність) та внутрішні (властивості індивідуальності студента, рівень знань, мотивація, інтерес). Під час самостійної роботи важливим є як предметний результат навчальної діяльності (реферат, домашнє завдання, рецензія тощо), так і особистісний результат, до якого відноситься стан особистості (самореалізація, самовизначення, саморозвиток).

Самостійна робота пов'язана з їх змістом та організується на засадах гуманізації, завданням цих дисциплін є розвиток у студентів загальнолюдських цінностей та інтересів. Зокрема, суспільні дисципліни сприяють розвитку самостійного мислення, та водночас, є засобом: формування професійного світогляду та компетентності; оновлення та збагачення знань; підвищення рівня освіченості, срудиті; розширення професійного кругозору; творчого зацікавленого ставлення до професії; постійної передачі студентам професійно корисної інформації. Під час навчання суспільних дисциплін особистісно орієнтований підхід до самостійної роботи впливає на вибір технологій навчання, в яких переважає робота в малих групах та враховується індивідуальний стиль навчання і поведінки кожного студента.

Технології самостійної роботи у контексті компетентнісного підходу поділяємо на модулі особистісних і діяльнісних технологій. При використанні особистісно орієнтованих технологій головною метою навчання є розвиток студента як особистості, формування у нього потреби у самоосвіті та самовизначенні у навчальних і життєвих ситуаціях, усвідомлення особистої відповідальності за результат навчання. Знання, вміння і навички студента у цьому випадку розглядаються не як мета навчання, а як засіб розвитку особистості. Прикладом особистісно орієнтованої технології є самостійна робота, організована в малих групах. Студенти перевіряють знання один одного за заздалегідь визначеною викладачем схемою: аналізують відповідь партнера, доповнюють та оцінюють її.

Методика представлення результату самостійної роботи на теоретичному і практичному рівні дає змогу послідовно вдосконалювати вміння і навички студентів, застосовуючи здобуті знання та розв'язуючи різноманітні завдання. Представлення результатів самостійної роботи традиційно відбувається на лекційних і семінарських заняттях. На лекційних заняттях результати самостійної роботи представляються в усній формі: виступи, доповіді, самостійно підготовлені лекції. Під час семінарських занять із суспільних дисциплін результатами самостійної роботи є письмові відповіді на проблемні питання, виконання аналітичних завдань, дискусії; дослідницька робота.

При оцінюванні самостійної роботи ми пропонуємо розрізняти предметний і особистісний результати. Предметний результат навчання відображає перетворення знань із неявного стану на явний, тобто форми (усні, письмові, наочні), що можуть бути передані іншим. Особистісним результатом є сформовані якості майбутнього фахівця. Наприклад, під час оцінювання предметних результатів самостійної роботи увага звертається на кількість помилок у контрольних завданнях студентів, а особистісних результатів самостійної роботи – на брак самоконтролю і самокоригування. Важливими особистісними результатами самостійної роботи під час навчання суспільних дисциплін є: формування інтересу студентів до різноманітних проблем суспільного життя; перетворення їх у активно діючих осіб; формування професійного самовизначення; рівень самокерування тощо.

Серед значущих якостей сьогоденних студентів можна назвати їхню активну творчу позицію, здатність до самомотивації, самоорганізації та самоконтролю. Професійне самовизначення – процес прийняття рішення особистістю щодо вибору майбутньої трудової діяльності. Воно полягає в усвідомленні особистістю себе як суб'єкта конкретної професійної діяльності і передбачає самооцінку людиною індивідуально-психологічних якостей та зіставлення своїх можливостей з вимогами професії до спеціаліста [1, с. 275]. Студент має бути психологічно відкритим до нових ідей, мати природний інтерес до них і критично мислити" [5, с.72]. Тому викладач повинен надати можливість кожному студенту ефективно самореалізуватися у самостійній навчальній діяльності. Діяльність, в основі якої лежить взаємодія викладача і студента, сприяє розвитку особистості і позитивно впливає на самостійну роботу студентів.

Таким чином, виходячи з викладеного вище, ми формуємо концептуальні засади самостійної діяльності студентів на основі компетентнісного підходу: виділення етапів самостійної роботи студентів згідно логіки формування професійної компетентності; виявлення залежності рівня професійної компетентності майбутніх фахівців у процесі виконання самостійної роботи; забезпечення системності професійної підготовки у процесі самостійної роботи на основі компетентнісного підходу; формування наукового світогляду студентів та їх розумове виховання, що націлює на творчий підхід до використання самостійно отриманих знань; забезпечення наступності знань студентів у процесі самостійної роботи; прогностично-мотиваційне спрямування самостійної діяльності студентів на основі компетентнісного підходу; диференційований підхід до змісту самостійної діяльності студентів у процесі освоєння професійно значущих знань і вмінь, зокрема відбір обдарованих студентів, які мають бажання та здібності засвоювати знання на більш глибокому рівні.

Висновки. Викладене вище дозволило виокремити провідні тенденції та потенційні можливості підвищення якості самостійної роботи студентів ВНЗ:

- оптимальне поєднання різних форм організації навчального процесу, такими, як лекція, семінар, курсове проектування, навчальна практика;
- підвищення ефективності у виборі і поєднанні форм активізації самостійної роботи студентів під час лекційних занять;
- урахування особливостей організації самостійної роботи при вивченні суспільних дисциплін;
- зміна ролі викладача;
- оптимізація співвідношення аудиторної та позааудиторної самостійної роботи;
- розвиток культури самовизначення студента;
- професійне спрямування та зв'язок гуманітарних дисциплін із майбутнім фахом і врахування вікових особливостей студентів;
- оновлення технологій самостійної роботи у контексті компетентнісного підходу;
- удосконалення методик представлення результатів самостійної роботи;
- розробка об'єктивних інтегральних критеріїв в оцінюванні самостійної роботи студентів;
- спрямування самостійної роботи на професійне самовизначення студентів.

До подальших напрямів дослідження відносимо дослідження теоретико-методологічних засад інноваційних підходів до самостійної роботи студентів ВНЗ.

Література

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
2. Григор'єва С. В. Гуманітаризація вищої освіти як шлях формування спеціаліста XXI століття / С. В. Григор'єва // Інженерна освіта на межі століть: традиції, проблеми, перспективи. Харків: ХДПУ, 2000. – с. 29-30.
3. Татур Ю. Г. Компетентностный подход в описании результатов и проектировании стандартов высшего профессионального образования: Материалы ко второму заседанию методологического семинара. Авторская версия. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 16 с.
4. Теоретико-методологічні засади інтеграції змісту гуманітарної освіти у вищих навчальних закладах негуманітарного профілю: монографія / [Онкович Г. В., Бойченко М. І., Дем'яненко Н. М., Донець З. Ф., Карачун В. Я., Кобченко В. І., Куляс П. П., Лесик Г. В., Олексюк О. М. та ін.]; За заг. ред. Г. В. Онкович. – К.: Педагогічна думка, 2012. – 336 с.
5. Шеремета П. М., Канищенко Л. Г. Кейс-метод: з досвіду викладання в українській бізнес-школі / За ред. О. І. Сидоренка: 2-е видання. – К.: Центр інновацій та розвитку, 1999. – 172 с.

